

De herintroductie van de otter in Nederland met Argusogen bekeken

DOOR LOWIE E. VAN LIERE EN BRAM E. VAN LIERE

De otter is terug in Nederland! Het symbool 'dat het goed was' en een indicator voor omgevings- en waterkwaliteit. Vanaf 2002 zijn er otters uitgezet in Noordwest Overijssel. Internationale richtlijnen zijn daarbij zeer ruim geïnterpreteerd. Ging het goed en gaat het goed? Velen eindigden onder een auto of liepen gewoon het gebied uit. Eén kwam zelfs in Osnabrück terecht, overigens ook onder een auto. Regelmatig moesten er nieuwe otters bijkomen, nu nog steeds. Toch dreigt al inteelt. Hoe nu verder? De reïntroductie had beter achterwege kunnen blijven, in het belang van de otter!

Introductie

Omstreeks 1900 waren er nog zo'n 700 otters in vrijwel geheel Nederland. Jacht verminderte dat tot een stuk of 20 totdat in 1942 de Duitse bezetter de jacht verbood. Dat had een positieve invloed op de populatie, die in begin zestiger jaren een kleine 100 bedroeg.

Verandering en inkrimping van leefgebieden, bijvangst in visuiken, toename van de verkeersdruk en vermindering van de reproductie door gifstoffen deden de populatie verminderen tot enkele otters midden jaren tachtig. Bij de gifstoffen waren het vooral polychloorbifenylen (PCB), die zich

ophoopten in sedimenten, en daardoor ook in vissen waar de otter zeer sterk van afhankelijk is. In 1988 sneuvelde de laatste otter in het verkeer en werd de otter uitgestorven verklaard.

De terugkeer van de otter in Nederland

Door het enthousiaste initiatief van de SON (Stichting Ottercentrum Nederland) werd een groep particuliere stichtingen, overheid en industrie met elk een eigen doelstelling bijeengebracht om de herintroductie van de otter voor te bereiden. Naast de terugkeer in de omgeving waar de otter thuishoort was één van de andere doelstellingen een graadmeter voor de kwaliteit van het water, een toetssteen voor het overheidsbeleid. Ook de otter moest meedoen. Van een schuwe moorddadige rover werd hij 'omgeturnd' in een sympathiek, speels dier met menselijke trekjes, dat waakt over ons zoete water. Met zekerheid werd gemeld dat de otter niet op eigen gelegenheid van Duitsland naar

Otter. Foto Gerrit Reker.

Nederland zou kunnen komen. Het leidde tot Aqualutra, waar naast de educatieve functie een tiental dieren gekweekt en gereed gemaakt zou worden voor herintroductie. Echter, otters gereed voor herintroductie kwamen er helaas niet uit voort, ondanks de vele miljoenen gulden, die eraan gespendeerd werden. Men besloot tot een alternatief: uiteindelijk werden in 2002 de eerste otters, uit wildvang, kweek en opvangcentra uitgezet onder het toezicht van de staatssecretaris van LNV. Zij zag al voor zich dat otters spoedig van de Wieden naar de Biesbosch zouden lopen. Het wel en wee van de otters werd weergegeven op www.terugkeer.nl, een site die overigens al in 2005 stopte. Het samenwerkingsver-

band van stichtingen, overheid en industrie verdween door onderlinge onenigheid. Staatsbosbeheer nam de touwtjes in handen, samen met onderzoekers van Alterra die de herintroductie van het begin af aan, onder anderen via telemetrie, volgden. Ook zij hebben een website over het verloop van de herintroductie

<http://www.alterra-research.nl/pls/portal30/docs/folder/otter/framenl.htm>

Ging het goed en gaat het goed?

De genoemde verslaggeving op Internet is niet altijd volledig, vandaar dat ook gebruik is gemaakt van gegevens uit kranten, tijdschriften en andere Internet-sites.

Overzichtstabel otters in Nederland 2002-2007

Gevangen (in ieder geval)	33
<i>Sommigen gingen dood tijdens de vangst, anderen waren ongeschikt voor uitzetting. Het is niet altijd even duidelijk wat met hen is gebeurd.</i>	
Uitgezet vanuit wildvang	16
<i>Wildvang is nu verboden o.a. omdat landen waar otters waren gevangen lid werden van de EU, waar strengere regels gelden m.b.t. wildvang van otters.</i>	
Uitgezette otters afkomstig uit opvangcentra, kweek of dierentuinen	13
Uitgezet (totaal)	29
<i>15 in 2002, 5 in 2004, 2 in 2005, 4 in 2006 en 3 in 2007; op 23 november 2007 de laatste.</i>	
Geboren	29
Dood tijdens vangst	5
Dood in het verkeer (één zelfs in Osnabrück; geteld zijn uitgezette en hier geboren dieren)	12
Dood in het verkeer (zwerfers uit Duitsland of ontsnapt uit particulier bezit)	2
Overleden aan kanker	1
Dood gevonden (infecties door vechtpartij geconstateerd)	1
Verdronken onder het ijs (een tamme otter uit een dierentuin)	1
Teruggevangen vanwege een ontsteking	1
Dood gevonden in muskusrattenhol, doodsoorzaak onbekend	1
<i>Een tamme otter die eerder een kind beet en ook teruggevangen zou worden</i>	
Weggetrokken uit het gebied en opgegeven voor de populatie	7
<i>Hiervan zijn er slechts 2 (dood door verkeersongeval) van teruggevonden ondanks zoektochten met vliegtuigen uitgerust met telemetrie. De 'vertrokken' dieren waren vijf jaar of ouder, en dus ongeschikt voor uitzetting.</i>	
Aanwezig volgens tellingen Alterra op 30 oktober 2007	22
<i>In het uitzetgebied waren 4 en 16 aanwezig. Eén van de mannetjes was vader van 14 nakomelingen, een ander van 7 nakomelingen. De genetische diversiteit is afgelopen jaren teruggelopen en loopt nog steeds terug. Inteelt dreigt.</i>	
Poot- of lichaamsbeschadiging door vangst of opsluiting	7
Vers afgebroken hoektanden	4
Verlies aan gewicht t.o.v. vangstgewicht	19%
<i>Deze hierboven beschreven beschadigingen betreffen alleen de eerste groep van 15 otters, die in 2002 zijn uitgezet, van later uitgezette otters zijn dit soort gegevens ons niet bekend.</i>	

Getallen in tabel van medio 2002 tot en met 30 november 2007

Een echte balans is deze tabel niet. Maar samengevat waren in het uitzetgebied over de jaren 2002-2007 in totaal 29 uitgezette otters en 29 geboren otters. In totaal hebben er dus 58 exemplaren een bepaalde periode geleefd of leven er nog. Geconstateerd dood in- (of buiten-) het uitzetgebied tellen we 18 otters. Aanwezig volgens Alterra 22. Van een vijftiental otters hebben we dus geen idee wat met hen is gebeurd. 18 dode otters geconstateerd, maximaal kunnen er meer dan 30 overleden zijn.

Internationale richtlijnen, hoe ruim zijn die geïnterpreteerd?

Nederland heeft zich geconformeerd aan de richtlijnen voor herintroductie van de IUCN-The World Conservation Union. Dat betekent er moet worden gehandeld volgens deze richtlijnen. Wij menen dat aan de IUCN-richtlijnen niet is voldaan en willen dat aantonen via citaten uit de richtlijnen en ons commentaar daarna.

*'The principle aim of any re-introduction should be to establish a viable, free-ranging population in the wild, of a species, subspecies or race, which has become globally or locally extinct, or extirpated, in the wild. It should be re-introduced within the species' former natural habitat and range and should require minimal long-term management.'*¹⁾

*'Identification and elimination, or reduction to a sufficient level, of previous causes of decline'. 'Where the release site has undergone substantial degradation caused by human activity, a habitat restoration programme should be initiated before the re-introduction is carried out.'*²⁾

*'Where the security of the re-introduced population is at risk from human activities, measures should be taken to minimise these in the re-introduction area. If these measures are inadequate, the re-introduction should be abandoned or alternative release areas sought.'*³⁾

'Free-ranging' betekent dat de otter ook moet kunnen vertrekken uit het uitzetgebied, zonder daarbij hinder te hebben van allerlei obstakels waarvoor in het uitzetgebied voorzieningen zijn getroffen. Helaas is dat nog lang niet het geval. Ook in het uitzetgebied zijn nogal wat otters in het verkeer gesneuveld. Het ontbreken van voldoende voorzieningen ter bescherming van de otters is ook de reden dat Tsjechië geen otters meer wil leveren voor herintroductie in Nederland. De otter moet natuurlijk ook niet in gebieden terecht komen waar de PCB gehalten in het sediment zodanig hoog zijn dat de reproductie gevaar loopt. Dat is het geval in alle gebieden die afhankelijk zijn van het water van Rijn en Maas. De verkeersdrukte

Otter. Met toestemming overgenomen van website 'Our South-west otter'.

is in grote delen van Nederland groter dan in het uitzetgebied, terwijl die daar al zodanig hoog is dat er al vele dode otters zijn te betreuren. Die verkeersdrukte zal alleen maar toenemen. De otter moet eigenlijk gewoon in de Wieden en directe omgeving blijven. *'A thorough assessment of attitudes of local people to the proposed project is necessary to ensure long-term protection of the reintroduced population, especially if the cause of species' decline was due to human factors (e.g. over-hunting, over-collection, loss or alteration of habitat). The programme should be fully understood, accepted and supported by local communities.'*⁴⁾

Er is heel veel communicatie geweest naar de bevolking toe, maar van een onderzoek naar het accepteren en onderschrijven van de herintroductie door de bevolking is ons niets bekend. *'Most species of mammal and birds rely heavily on individual experience and learning as juveniles for their survival; they should be given the opportunity to acquire the necessary information to enable survival in the wild, through training in their captive environment; a captive bred individual's probability of survival should approximate that of a wild counterpart.'*⁵⁾

Op 26 november 2007 heeft de Stichting Ottercentrum Nederland aangifte gedaan bij de Algemene Inspectie Dienst van mishandeling van otters. De Stichting stelt dat uitgezette, tamme otters onvoldoende gewend zijn gemaakt aan het leven 'in het wild'. Deze 'hard-release' wordt gezien als mishandeling. De Stichting beroept zich hierbij op de

Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren waar in Artikel 36 staat: 'Het is verboden om zonder redelijk doel of met overschrijding van hetgeen ter bereiking van een zodanig doel toelaatbaar is, bij een dier pijn of letsel te veroorzaken dan wel de gezondheid of het welzijn van een dier te benadelen'. Het enige weerwoord van Staatsbosbeheer tot nu toe in de pers is dat tamme otters snel verwilderen. Aangetoond wordt dat niet.

Het enige ethische aspect in de IUCN-richtlijnen is de gezondheid van dieren, voornamelijk in relatie tot de instandhouding van de soort en het welslagen een herintroductie. Dat is een ommissie in de richtlijnen. Hoewel ethische aspecten (bijvoorbeeld dierenwelzijn) een rol gespeeld hebben in de discussie voorafgaand aan de herintroductie (Addy de Jongh, SON, persoonlijke mededeling) zijn de resultaten van die discussie niet publiekelijk toegankelijk gemaakt. Door de herintroductie stierven een aantal otters, een aantal kreeg lichamelijke letsel, en alle geïntroduceerde otters hebben zeker ernstige stressverschijnselen ondervonden.

Bij de herintroductie heeft men zich niet gehouden aan de internationale richtlijnen. Het leefgebied van de otter is te beperkt ingevuld; de oorzaken van achteruitgang zijn niet voldoende weggenomen, het draagvlak in de regio is niet getoetst. Bovendien is het aantal uitgezette otters te gering en de manier waarop de dieren zijn losgelaten voldoet niet aan de eisen.

'Wij' willen de otter toch terug, ook in de rest van Nederland

'Men' ervaart de herintroductie van de otter als een groot succes, in ieder geval volgens vele persberichten. Natuurmonumenten ziet de otter graag terug in het Naardermeer. In de Reeuwijkse Plassen wordt onderzoek gedaan naar mogelijkheden voor herintroductie. De SON heeft een plan gereed voor de terugkeer van de otter in het Groene Hart. Het eiland Tiengemeten is nog maar net teruggegeven aan de natuur of de otter wordt al weer opgetrommeld om er te gaan verblijven. Tiengemeten daargelaten betreft het gebieden met veel en zeer intensief gebruikte verkeerswegen en de gebieden staan en stonden onder invloed van het Rijnwater. Een onderzoeker uit Reeuwijk merkte al op dat het Hoogheemraadschap van Rijnland nodig eens iets aan de waterkwaliteit moet gaan doen. Over waterbodembodem wordt maar niet gesproken, maar daar zitten nu juist de PCB in. 'We' hebben de otter lief en vooral knuffelbaar gemaakt en nu moet hij maar eens terugkomen ook.

Hoe nu verder?

Otters zijn gevangen of gekweekt en daarna uitgezet. Daarbij vielen nogal wat doden en werd het dierenwelzijn aangetast. De IUCN-richtlijnen zijn in onze ogen niet opgevolgd. Na de herintroductie sneuvelde een aanzienlijk aantal otters. Ook de argumenten om de otter te herintroduceren waren niet altijd even zinnig.

- Natuurbeheer. De otter zou zwakke en zieke andere dieren uit het ecosysteem verwijderen. Of deze vorm van 'tuinieren' werkelijk onder natuurbeheer zou moeten vallen, betwijfelen wij.
- De otter als indicator voor een goede waterkwaliteit? Dit lijkt ons weinig zinvol omdat pas na enige generaties aantoonbaar is wat het effect van de PCB in de bodem is op de populatie. Of een top-predator als indicator voor waterkwaliteit mag worden gebruikt zou eens op ethische gronden getoetst moeten worden. Wij hebben er weinig vertrouwen in dat de otter als indicator de toets zal doorstaan.
- De otter, die naar de omgeving van Osnabrück ging en daar omkwam in het verkeer, moet ons wel aan het denken zetten. Het argument dat Duitse otters hier binnen zo'n vijftig jaar niet zouden kunnen komen, wat als één van de argumenten is gebruikt om de herintroductie te bewerkstelligen, is daarmee volledig ontkracht.

De oorzaken van het verminderen van de populatie otters, verkeer en vergif, zijn nog steeds aanwezig. Overigens zijn er niet eens metingen naar PCB in het sediment in het uitzetgebied uitgevoerd, al vraagt de IUCN daar wel om. De otter kreeg geen goede kans op een 'free-ranging population', vanwege het gebrek aan aanvullende maatregelen in de gebieden grenzend aan het uitzetgebied en de verderop gelegen gebieden.

Maar de herintroductie is nu eenmaal een feit. Hoe nu verder? Stoppen met verdere uitzettingen? Het zal de overlevingskansen van de overgebleven 22 otters niet vergroten. Inteelt dreigt nu al. Modelmatig onderzoek van de 'herintroducenten' zelf toonde aan dat er zeker 38 otters uitgezet hadden moeten worden om het project te laten slagen. We hebben er dus nog 16 nodig. Maar ook als dat zou gebeuren, dan blijven onze argumenten overeind dat vele otters een zeer grote kans lopen om te sneuvelen, bijvoorbeeld

in het verkeer. Of omdat ze gebruik maken van hun IUCN 'recht' op een 'free-ranging population' en terecht komen in een nog risicovoller gebied dan het huidige uitzetgebied. Doorgaan of stoppen, het is een duivels dilemma.

De otter is gebruikt voor politieke doelstellingen met betrekking tot natuurbeheer en waterkwaliteit. Als dat geld en draagvlak voor het natuurbeleid heeft opgebracht is dat plezierig, maar niet voor de otter. De in Nederland uitgezette otters waren er waarschijnlijk beter aan toe geweest wanneer ze hadden kunnen blijven in de gebieden of verblijfplaatsen waar ze vandaan kwamen.

De juistheid van ieder getal in de tabel kunnen we met referenties aantonen. Datzelfde geldt voor opmerkingen in de tekst. We hebben een uitgebreide lijst met referenties. Die is op aanvraag voor iedereen verkrijgbaar.

De Wieden. Uitzetgebied van otter in Noordwest Overijssel in 2002. Foto: Archief De Faunabescherming.

De Wieden. Foto: Diederik van Liere.

Naschrift redactie. De beide auteurs van dit artikel zijn medewerker van de Subgroep Ecologie en Ethiek van de Werkgroep Ecologisch Waterbeheer, Gasthuissingel 30, 2012 DP Haarlem. Ze zijn te bereiken via email vanliere@xs4all.nl. Meer informatie over de werkgroep Ecologisch Waterbeheer vindt u op http://www.wew.nu/sub_ethiek/php.

Voor de lezers die wat minder bekend zijn met de Engelse taal hebben we de bovenaangehaalde richtlijnen van de IUCN vertaald.

- ¹⁾ Het voornaamste doel van een herintroductie moet zijn dat er een levensvatbare, zich vrijelijk bewegende populatie ontstaat van een soort of ondersoort die, of een ras dat wereldwijd of plaatselijk in het wild is uitgestorven of uitgeroeid. De dieren moeten worden uitgezet binnen hun voormalige, natuurlijke leefgebied en ze dienen op de lange termijn zo weinig mogelijk beheer nodig te hebben.
- ²⁾ Vaststellen en elimineren of voldoende verminderen van de oorspronkelijke oorzaken van de achteruitgang van de populatie. Op plaatsen waar het uitzetgebied aanzienlijke schade heeft opgelopen als gevolg van menselijk handelen, dient er eerst een herstelprogramma te worden gestart voordat de herintroductie wordt uitgevoerd.
- ³⁾ Op plaatsen waar als gevolg van menselijke activiteiten de veiligheid van geherintroduceerde dieren in gevaar komt, dienen maatregelen te worden genomen om die activiteiten te minimaliseren. Als deze maatregelen onvoldoende effect hebben, zou de herintroductie gestaakt moeten worden of zouden er alternatieve gebieden moeten worden gezocht voor het uitzetten.
- ⁴⁾ Om op de lange termijn de bescherming van de geherintroduceerde dieren veilig te stellen dient er nauwkeurig te worden vastgesteld hoe de lokale bevolking tegenover de herintroductie staat. De geldt vooral wanneer de oorzaak van de achteruitgang van de soort gelegen is in menselijk handelen (bv. te veel bejagen, vangen of verzamelen, veranderen of vernietigen van het leefgebied). Het herintroductie- programma dient volledig begrepen en gesteund te worden door de lokale bevolking.
- ⁵⁾ De meeste soorten zoogdieren en vogels zijn voor hun overlevingskansen in het wild erg afhankelijk van de individuele ervaring die ze als jong dier hebben opgedaan. De dieren moeten de gelegenheid hebben gehad om deze informatie tot zich te nemen door middel van training tijdens hun gevangenschap. De kansen om te overleven van een uitgezet, in gevangenschap opgegroeid dier zouden de overlevingskansen van een een in het wild opgegroeid dier zo dicht mogelijk moeten benaderen.

